

**ЗАДЛЯ ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ:
ФОЛЬКЛОРНО-ЕТНОГРАФІЧНІ ТЕКСТИ НА СТОРІНКАХ
ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ДІТЯЧОГО ЖУРНАЛУ 1933-1940 РОКІВ
«УКРАЇНСЬКА ЛАСТІВКА»**

Лідія КОВАЛЕЦЬ,

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, Чернівці (Україна)
lidijaKovalets@gmail.com

**FOR THE CULTIVATION OF NATIONAL IDENTITY:
FOLKLORIC-ETHNOGRAPHIC TEXTS IN THE PAGES OF
THE CHERNIVTSI CHILDREN'S MAGAZINE «UKRAINSKA
LASTIVKA» (1933-1940)**

Lidiia KOVALETS,

Yuriy Fedkovych
Chernivtsi National University,
Chernivtsi (Ukraine)
ORCID ID 0000-0003-3022-522X. Researcher ID: E-1144-2016

Lidiia Kovalets. For the Cultivation of National Identity: Folkloric-Ethnographic Texts in the Pages of the Chernivtsi Children's Magazine «Ukrainska Lastivka» (1933-1940). The aim. This study examines the corpus of folklore and ethnographic texts published in the pages of the Chernivtsi children's monthly magazine «Ukrainska Lastivka» («Ukrainian Swallow») during 1933-1940, when Bukovyna was under Romanian occupation, and the publication served as an important platform for acquainting children with Ukrainian cultural heritage. The editorial strategy of the magazine was based on a profound understanding that traditional national culture could serve as a foundation for forming Ukrainian national identity among the young generation of Bukovynians.

The novelty of the research. The content of the publication encompassed all major genres of oral verbal creativity: calendar-ritual poetry, heroic epic songs, lyrical works, fairy tales, paremiography, and children's games. The systematic presentation of calendar-ritual poetry was particularly significant. The very first issue of the magazine opened with the Christmas carol «Nova radist stala...» («New Joy Has Come...»), filled with hope and spiritual uplift.

The study also examines the genres of paremiography presented in the magazine with their orientation toward the intellectual and moral-ethical development of children. In addition to folklore texts, the magazine included ethnographic materials describing traditional customs, crafts, and everyday practices. In this way, the value of Ukrainian literature and folk culture in general for pedagogical purposes was consistently emphasized.

The methodological innovations – integration of entertainment and education in the processes of reading, child-rearing, and comprehensive development of their national identity, participation of schoolchildren and teachers in collecting, publishing, and preserving folklore, adaptation of traditional materials to new realities – remain relevant even in the era of globalization.

Conclusions. After the study, we can conclude the literary and moral importance of the texts of the Chernivtsi Children's Magazine «Ukrainska Lastivka» (1933-1940). The editors showed courage by adding new stanzas with direct references to the «shackled land» and prayers for freedom. The fairy tales published in the magazine played a major role: they served as means of moral instruction, entertainment, and cultural transmission. Magic tales such as «Kyrylo Kozhumiaka» connected young Bukovynians with Ukrainian historical consciousness, while animal fables provided important moral lessons. The Ukrainian song tradition also fulfilled educational and instructional functions through historical examples such as «Song about the Destruction of the Sich» and «Maksym Kozak Zalizniak» ensuring an emotional connection with the national historical experience, while lyrical songs provided aesthetic education as well.

Key words: Chernivtsi children's magazine «Ukrainska Lastivka» (1933-1940), folklore, ethnography, child education through the word, national identity, cultural tradition, Bukovyna.

Фольклорно-етнографічна спадщина українського народу становить невід'ємну складову його духовної культури і є важливим чинником формування національної ідентичності. Та особливої ваги набуває збереження та популяризація такої спадщини в періоди національного поневолення, коли під загрозою опиняються самі основи етнокультурного буття. Чернівецький щомісячний дитячий журнал «Українська ластівка», який видавався товариством «Українська школа» впродовж 1933-1940 років, тобто в період румунської окупації краю, став унікальною платформою для популяризування й розвитку українських фольклорно-етнографічних традицій серед юного покоління буковинців.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Дослідження фольклорно-етнографічних матеріалів, що побачили світ на сторінках «Української ластівки», вважаємо складовою загальнішою науковою проблемою, яка стосується ролі загальнокультурної спадщини у вихованні дітей надто в часи переломові, визначальні для долі нації. Тим паче, що значною мірою саме через фольклор – казки, народні пісні, легенди, прислів'я, загадки, описи обрядів та звичаїв – відбувалося формування у малих українців, котрі мешкали на Буковині у 1930-х роках, уявлень про свою національну самобутність, саме завдяки словесній культурі народу забезпечувалася спадкоємність традиції. Аналіз фольклорно-

етнографічного контенту дитячого часопису дозволяє простежити, які саме елементи народної культури вважалися провідними для національного самозбереження й виховання, як відбувалася адаптація фольклорних текстів для дитячого сприйняття, якою мірою залучалися до збору та публікації фольклорних матеріалів самі юні читачі та їхні вчителі.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано розв'язання проблеми. Фольклористика та етнографія Буковини має значні наукові напрацювання, найновіші з них авторства Г. Кожолянка¹, В. Костика², А. Мойсея³. Тоді як історію української журналістики, в т.ч. західноукраїнську періодику, студіювали відомі фахівці з означеної теми А. Гречанюк⁴, А. Животко⁵, С. Кость⁶, М. Романюк⁷ та ін. Питанням вивчення дитячої літератури, зокрема й дитячої періодици в Україні присвячені дослідження Т. Качак⁸ та Е. Огар⁹. Загальний історико-культурний контекст функціонування української преси на Буковині міжвоєнного періоду висвітлено у працях С. Добржанського¹⁰ та І. Піддубного¹¹. Щодо безпосереднього вивчення журналу «Українська ластівка», то маємо хіба статті М. Гнепа¹², Л. Ковалець¹³, О. Романця¹⁴, які лише побіжно торкаються фольклорно-етнографічної складової видання. Спеціальних досліджень, присвячених аналізу фольклорно-етнографічних матеріалів на сторінках «Української ластівки», досі не проводилося, що зумовлює наукову новизну нашої розвідки.

Мета пропонованого дослідження полягає у виявленні фольклорно-етнографічних матеріалів, уміщених на сторінках чернівецького дитячого журналу «Українська ластівка» (1933-1940), вивченні їхньої жанрової специфіки, тематичного розмаїття, принципів добору таких зразків і способів їх адаптації для дитячого сприйняття, а також з'ясуванні функцій цих матеріалів

у контексті національно-культурного виховання в умовах окупації Буковини.

Актуальність теми визначається кількома суттєвими чинниками: по-перше, необхідністю заповнення прогалин у вивченні історії української фольклористики, зокрема її функціонування в дитячій періодиці Буковини міжвоєнного періоду; по-друге, важливістю розуміння ролі фольклорно-етнографічних матеріалів у процесах збереження національної ідентичності; по-третє, потребою осмислення педагогічного потенціалу фольклорних жанрів для національного виховання дітей; по-четверте, можливістю використання історичного досвіду «Української ластівки» щодо презентації фольклорно-етнографічних матеріалів у сучасних дитячих виданнях надто в контексті проблем зі збереженням культурної ідентичності в умовах глобалізації.

Методи дослідження. У роботі застосовано комплекс взаємодоповнювальних методів: історико-генетичний – для з'ясування джерел опублікованих у журналі фольклорно-етнографічних матеріалів; структурно-типологічний аналіз – для класифікації та систематизації представлених у виданні фольклорних жанрів; контент-аналіз – для виявлення тематичних доміант та особливостей презентації фольклорних текстів; функціональний метод – для дослідження виховного, пізнавального та естетичного потенціалу опублікованих матеріалів; культурно-історичний метод – для розгляду фольклорно-етнографічного контенту журналу в контексті національно-культурних процесів на Буковині 1930-х років.

Виклад нового матеріалу. Фольклорний матеріал, представлений на сторінках «Української ластівки», кількісно значний і навидовижу різноманітний за своїми характеристиками. Найбільш презентабельними є: календарно-обрядова творчість,

¹ Kozholianko H. Etnohrafiia Bukovyny, T. 1 [Ethnography of Bukovyna, Vol. 1], Chernivtsi: Zoloti lytavry, 1999, 384 p.; T. 2, Chernivtsi: Zoloti lytavry, 2001, 424 p.; T. 3, Chernivtsi: Zoloti lytavry, 2004, 392 p. [in Ukrainian].

² Kostyk V. Bukovynskiy spivanyk [Bukovinian songbook], Bukovynskiy zhurnal, 2006, N 4, P. 282-283 [in Ukrainian]; Kostyk V. Toponimichni lehendy ta perekazy Bukovyny [Toponymic legends and stories of Bukovyna], Bukovynskiy zhurnal, 2010, N 1, P. 222-236 [in Ukrainian]; Kostyk V. Problema suchasnoho pobutuvannya ta funktsionuvannya ukrainskoi narodnoi molytvy na Bukovyni [The problem of modern existence and functioning of Ukrainian folk prayer in Bukovyna], Narodoznavchi zoshyty, 2024, N 4, P. 823-834 [in Ukrainian].

³ Moisei A. Tradytiina kultura naselennia Bukovyny u naukovykh pratsiakh rumunskykh doslidnykiv druhoi polovyny XIX – pochatku XX st. [Traditional culture of the population of Bukovyna in the scientific works of Romanian researchers of the second half of the 19th – early 20th century], Chernivtsi: Ruta, 2005, 304 p. [in Ukrainian].

⁴ Hrechaniuk A. Yu. Istoriia ukrainskoi presy na Bukovyni [History of the Ukrainian press in Bukovyna], Chernivtsi: Ruta, 2008, 31 p. [in Ukrainian].

⁵ Zhyvotko A. Istoriia ukrainskoi presy [History of the Ukrainian press], uporiad. M. Tymoshyka, Kyiv: Nasha kultura i nauka, 1999, 360 p. [in Ukrainian].

⁶ Kost S. Istoriia ukrainskoi zhurnalistyky (zakhidnoukrainska presa pershoi polovyny XX st.: ideino-kontseptualni zasady, periodyzatsiia) [History of Ukrainian journalism (Western Ukrainian press of the first half of the 20th century: ideological and conceptual foundations, periodization)], Lviv: LNU im. I. Franka, 2008, 272 p. [in Ukrainian].

⁷ Romaniuk M. Ukrainska presa Pivnichnoi Bukovyny yak dzherelo vyvchennia suspilno-politychnoho zhyttia (1870-1940) [Ukrainian press of Northern Bukovyna as a source for studying socio-political life (1870-1940)], Lviv: Feniks, 2000, 509 p. [in Ukrainian].

⁸ Kachak T. Ukrainska literatura dlia ditei ta yunatstva [Ukrainian literature for children and youth], Kyiv: Akademiia, 2016, P. 172-175 [in Ukrainian].

⁹ Ohar E. Dytiacha knyha v ukrainskomu sotsiumi (dosvid perekhidnoi doby) [Children's book in Ukrainian society (experience of the transition period)], Lviv: Svit, 2012, 320 p. [in Ukrainian].

¹⁰ Dobrzhanskyi S. Tovarystvo «Ruska besida» na Bukovyni: orhanizatsiia, ideini zasady, kulturno-prosvitnia diialnist (1869-1940) [Society «Ruska Besida» in Bukovyna: organization, ideological foundations, cultural and educational activities (1869-1940)], Chernivtsi: Ruta, 2008, 230 p. [in Ukrainian].

¹¹ Pidubnyi I. A. Suspilno-politychne ta kulturne zhyttia ukrainsiv Bukovyny mizhvoiennoho periodu (1918-1940 rr.): avtoref. dys. kand. ist. n. [Socio-political and cultural life of Ukrainians in Bukovyna during the interwar period (1918-1940): abstract of PhD thesis], Chernivtsi, 1996, 18 p. [in Ukrainian].

¹² Hnep M. Slovo spohadu pro «Lastivku» 30-ykh rokiv [A word of memory about «Swallow» of the 30s], Lastivka, 1994, № 4, P. 28-30 [in Ukrainian].

¹³ Kovalets L. Simdesiat i desiat, abo «Lastivchyni» yuvilei [Seventy and ten, or «Swallow's» anniversaries], Ukrainska lastivka, 2003, № 1-4, P. 2-4 [in Ukrainian].

¹⁴ Romanets O. Zhurnal zamist pidruchnyka [Magazine instead of textbook], Lastivka, 1997, N 1-4, P. 12-14 [in Ukrainian].

пісенні зразки лірики, казкова проза, перекази, зразки дитячої пареміографії тощо. Зрозуміло, це була творчість, розрахована на сприйняття юних читачів, така, що відповідала рівневі знань дитини, її життєвому досвіду та психологічному розвитку, хоч за своїм походженням вона обіймала тексти, які фактично перейшли в дитячий фольклор із загальнонародної творчості (як-от колядки, історичні та ліричні пісні), і ті, що виникли в дитячому середовищі.

Розглянемо цей матеріал в аспекті своєї жанрової специфіки, змісту, форми, особливостей презентації в журналі та функціональності. Спочатку про **календарно-обрядову поезію**, зокрема твори зимового циклу. Вже 1-е число видання відкривалось колядкою «Нова радість стала...»: радість народження Спасителя гармоніювала з піднесенням, яке вочевидь звідували видавці часопису з огляду на його вихід у складних суспільно-політичних обставинах. Цей настрій надії на кардинальні зміни фігурує у двох нових заключних строфах колядки, дописаних, мабуть, кимось із видавців журналу й ритмічно співвіднесених із усім твором: «Просим Тебе, Царю, / Небесний Владарю, / Допоможи воздвигнутись / Закутому краю. // Дай нам, щоб могли ми / Всі часу діждати, / Коли зможем вже свободні / Тебе прославляти»¹⁵. Безумовно, це була смілива й навіть ризикована спроба оприявлення чіткої проукраїнської національно-патріотичної позиції видавців, до підтримки якої запрошувалась і читачка аудиторія.

Власне, грудневі та січневі числа журналу зазвичай відкривалися творами зимового календарно-обрядового циклу. У тому ж дебютному випуску за 1933 рік були вміщені коляди «Небо і земля нині торжествують...», «Ой сів сам Христос та й вечеряти...», свого часу записані з уст народу Ю. Федьковичем. Перша з них (Ю. Федькович указує, що це коляда церковна, тобто біблійна¹⁶) пов'язана зі звеличенням новонародженого Ісуса й дещо перероблена письменником; іншу (під титулом «Загальна») Ю. Федькович уперше подав у збірці «Русські церковні и народні коляди и щедрівки» (Львів, 1873), відтоді вона передруковувалась навіть у шкільних читанках, що виходили в Галичині. І це не випадково, колядка містила потужний виховний, морально-етичний потенціал: ішлося про випускання грішних душ на Різдва вечерю, але й обмеження в цьому тих трьох із них, котрі найбільше завинили: душі, що «зневажала вітця тай мати», «що не приймила бідного в хату, / що не приймила, не приоділа, / Нікому добра не приобріла», і третьої, «що йшла фальшивим свідкам свідчити»¹⁷. Важливим було й пояснення у примітках незрозумілих слів та виразів: «Бог воплотився», тобто став чоловіком, «велія» («велія вам радість») – тобто велика і т. под. При публікації інших віршованих зразків

фольклору теж здійснювались такі пояснення, тоді як прозові тексти підлягали прямій адаптації.

Серед видрукованих у «Ластівці» зразків календарно-обрядової поезії зимового циклу були також: колядка «Бог предвічний», яку І. Франко вважав «найкращою з усіх наших пісень церковних /.../. Високий дух релігійний тої пісні проявляється іменню в теплій любові до всіх людей»¹⁸, маловідома пісня «Гей, добрий вечер...» (із зазначенням: «Цю давню колядку пригадав собі Дід Микола [псевдонім Миколи Гараса]»¹⁹, апокрифічна колядка «Видить Бог, видить Творець...», основним лейтмотивом якої є народження Божого Сина й інші елементи вертепної драми, що відбувалася з участю трьох царів та Ірода й Люципера. Схожі мотиви, але в розгорнутішому варіанті, наснажують іншу коляду з виразною фольклорною поетикою – «Нова радість, в цілому світі...» про переслідування жовнярами народженого Христа, втечу Йосипа з Богородицею, зустріч їх із сіячем: «Втікали ж вони, втікали ж вони, / Буйний вітер віяв; / Аж там господар при доріженці / Пшениченьку сіяв»²⁰.

Видавці часопису вслід за М. Грушевським, Ф. Колессою вочевидь не розмежовували поняття «колядка» та «щедрівка», позаяк «Коляду на Маланку», «Коляду на Йордан» ідентифікували саме як коляди. До речі, перший твір був передруком із підготовленого Ю. Федьковичем циклу «Наша Маланка Дністровая», інший репрезентував галерею так званих водохресних пісень як частини водохресних дійств: «Цей обряд нагадує ритуальне посівання і несе те ж символічне змістове навантаження: родючість і процвітання»²¹.

Показово, що у всьому контенті «Ластівки» жодного разу не порушено поважного, величного тону в презентації такого матеріалу, інакше кажучи, не засвідчено творів у супроводі гумористичних приміток для дитячих голосів (на зразок «Коляд, коляд, колядниця, добра з медом паляниця...»). Крім того, видавці тяжіли до питомого матеріалу, дбали про відповідне художнє оформлення, в т.ч. й за допомогою світлин, загалом орієнтувались на виховання високодуховної, релігійно свідомої дитини, яка розвиватиме в такий спосіб і свій патріотичний дух.

Активної публікації фольклорних творів весняного циклу календарної обрядовості «Ластівкою» не практикувалась (її заступали літературні зразки), хіба в 4-му числі журналу за 1936 рік ми виявили розкішну китицю таких матеріалів. Вона відкривалась розгорнутим дописом Миколи Павленка «Великоднем на селі» в супроводі чудової світлини «Гуцульська молодь виводить гаївки під церквою». У цьому ж дописі повністю наведено кілька таких творів: це гаївка «Жучок» (у ході її виконання мала дитина повзає по імпровізованому містку, що склався з рук дівчат,

¹⁵ Nova radist stala... [New joy has come...], *Ukrainska lastivka*, 1933, № 1, P. 1 [in Ukrainian].

¹⁶ Fedkovych O. Yu. Poezii. Pershe povne vydannia [Poetry. First complete edition], Z pervodrukiv i avtohraviv zibrav, uporiadkuvav i poiasnennia dodav I. Franko, Lviv: Z druk. NTSh, 1902, P. 641 [in Ukrainian].

¹⁷ Oi siv sam Khrystos ta i vecheriaty... [Christ sat down to have supper...], *Ukrainska lastivka*, 1933, N12, P. 2 [in Ukrainian].

¹⁸ Franko I. Nashi koliady. Tvory: V 50 t., T. 28 [Our carols. Works: In 50 vol., V. 28], Kyjiv: Nauk. dumka, 1980, P. 32 [in Ukrainian].

¹⁹ Hei, dobryi vecher... [Hey, good evening...], *Ukrainska lastivka*, 1934, № 11-12, P. 2 [in Ukrainian].

²⁰ Nova radist, v tsilomu svi... [New joy, in the whole world...], *Ukrainska lastivka*, 1936, N 11-12, P. 3 [in Ukrainian].

²¹ Lanovyyk M., Lanovyyk Z. *Ukrainska usna narodna tvorchist* [Ukrainian oral folk art], Kyjiv: Znannia-Pres, 2001, P. 132 [in Ukrainian].

поетичний же текст уміщує образи тотемних символів сосни, калини і сповнений прагнень накликати весну, пробудити природу до нового життя; сюди також увійшли інші знамениті гаївки («Вербовая дощечка», «Перепелонька», «Милі ж мої огірочки...», «Мак» з імітуванням процесів праці). Фактично в цій публікації представлено (згідно із сучасною фольклористичною наукою) такі основні хронологічно-тематичні групи гаївок, як тотемічно-культові, міфологічні, господарсько-вегетативні, любовно-еротичні («Вербовая дощечка» оспівує ж бо своєрідний міст, кладку до «небесних воріт», звідки прийде суджений).

В окремій добірці («Веснянки й гаївки»), проілюстрованій І. Трушем, подано два твори весняного циклу – «Благослови, Боже, / Весну закликати...» й «Ой весна красна, що нам принесла?». І вже цілий новий пласт пісень, що супроводжували весняні ігрища, фігурує в розповіді «Діти весною», підписаної так: «Із недрукованої ще читанки Гараса-Пілата». Крім дитячих пісеньок весняного циклу «Ой весна, весна, днем красна!», «Ой весна, весна та весняночка!», «Вийди, вийди, сонечко...», «Равлику-Павлику...», «Вуд-вуд, вуд-вуд, вудвуде...», «Кумо, кумо, що варила...», «Хто попереду...», «Вареної рибки...», вкажемо на зразок гаївки з елементом історичним: «Мурашки, мурашки, / Забірайте подушки, / Бо татари йдуть»²². Тож весна не обділила нікого, вона несе тепло й «добреє літечко». Такі пісеньки цілком відповідали дитячій вдачі, у них відчувалась властива молодості енергійність і життєрадісність, поставали епізоди з дитячого життя, відтворювались явища природи.

Подібні фольклорно-етнографічні матеріали подавались дітям у контексті змістовних розповідей про традиції святкування найбільших свят українського народу та відповідних фотоілюстрацій: скажімо, обкладинку того ж числа 4-го за 1936 рік прикрасила жанрова картина відомого українського живописця з Галичини Івана Труша «Гагілки», там же було вміщено допис Миколи Гриба «Живний четвер» – про четвер перед Пасхою.

Пісні, надруковані в журналі, теж мали різноманітну природу й покликання. Так, «Пісня про зруйнування Січі» гірка для українського народу, але історично правдива: Запорозьку Січ «москаль облягає», щоб зруйнувати рештки українського суверенітету, обікрати до ниточки й розігнати по світу запорозьке лицарство: «Встає хмара з-за лимана, / А другая з поля, / Заплакала Україна, / Така її доля!»²³. А відома українська пісня «Максим козак Залізняк», представлена як «народна пісня з Поділля 1768 року»²⁴, відтворювала події Коліївщини та Гайдамаччини на Правобережній Україні, «Смерть козака» презентувала пласт проникливих ліричних козацьких пісень.

Зокрема, у цьому творі, як зазвичай і в інших, не пояснено обставин смерті народного героя: «козаченька вбито. // Ой убито, вбито / Затягнуто в жито, / Червоною китайкою / Оченька накрито»²⁵. Оплакування полеглого здійснено в дусі народної традиції: «Ой устань, козаче, / Устань, молоденький! / Ходить, блудить по долині / Твій кінь вороненький» і навіть думок про смерть як сон: «Та нехай він ходить, / Та нехай він блудить, / Може, прийде годинонька, / Що він мене збудить»²⁶. Аналогічний мотив недуги та смерті перегукується з тим, що в народній пісні «Чумак»: нещасний просить товаришів «дати неньці знати», вочевидь саме ненька мала б нагорнути над сином високу могилу, посадити червону калину, почепити на могилі червону хустину – «щоб пішла ця славонька на всю Україну»²⁷. Козацький та чумацький мотиви близькі між собою, зрештою, вони репрезентували в чернівецькому виданні фольклор Наддніпрянщини й тим самим давали малим буковинцям розуміння єдності з нею.

Організатори часопису щиро дбали також про бадьорість духу своїх читачів, коли вміщували знаменитий «Марш Сагайдачного», наvertsали увагу дітей до рідної колицької пісні: цей єдиний фольклорний зразок друкувався у ч. 11-12 за 1936 рік, центральними в ньому були образи матері й сина, а своєрідні замовляння «Геть від нас усяке лихо, / Хай круг тебе буде тихо...», «Спи ж, нехай Господь з тобою...»²⁸ разом з фонетичними ефектами, повторами «баю, баю» створювали особливу атмосферу тепла й любові. Щодо гумористичної тематики народної пісенної лірики, то вона прозвучала в журналі в цілій низці творів: «Лінивий Гриць», у пісні-небیلیці «Два півники», поданій у журналі як «Толока (Клака)», «Співанці (народній)» («Не тепер, не тепер, / На гриби ходити...») й ін.

Тематичне, образне розмаїття такого матеріалу із загальноукраїнського терену відкривало перед читацькою аудиторією унікальні можливості поглиблення свого знайомства з багатющою пісенною культурою народу, пізнавальна, естетична функція текстів доповнювалась, безсумнівно, і розважальною та виховною.

Закономірно, що в «Ластівці» систематично публікувались зразки **казкової прози**, ці «найдавніші витвори людського духу» (В. Гнатюк). Окремі з творів, навіть будучи подібними до казки й репрезентовані як казка, виявлялися скоріше за все байками з огляду на моралізування. Так, алегорична оповідь «Вовк, коза і козенятко» завершувалась висновком: «Слухайте, діти, своїх батьків, вони бажають тільки вашого добра»²⁹. До речі, цей твір був не тільки скороченим і адаптованим варіантом загальновідомого твору братів Грімм про бажання вовка, прикинувшись козою,

²² Murashky, murashky... [Ants, ants...], *Ukrainska lastivka*, 1936, № 4, P. 7 [in Ukrainian].

²³ Pisnia pro zruinuvannia Sichi [Song about the destruction of Sich], *Ukrainska lastivka*, 1939, N1, P. 4 [in Ukrainian].

²⁴ Maksym kozak Zalizniak [Maksym Cossack Zalizniak], *Ukrainska lastivka*, 1936, N 6, P. 3 [in Ukrainian].

²⁵ Smert kozaka [Death of a Cossack], *Ukrainska lastivka*, 1936, N 9-10, P. 10 [in Ukrainian].

²⁶ Ibidem.

²⁷ Chumak [Chumak], *Ukrainska lastivka*, 1934, N 6, P. 4 [in Ukrainian].

²⁸ Kolyskova pisnia [Lullaby], *Ukrainska lastivka*, 1936, N 11-12, P. 10 [in Ukrainian].

²⁹ Vovk, koza i kozeniatko [Wolf, goat and kid], *Ukrainska lastivka*, 1935, N 2, P. 11 [in Ukrainian].

поласувати свіжим м'ясцем: виявляється, казка з таким же мандрівним сюжетом під назвою «Як вовк забавжав козенят» побутувала і серед українців Белгородщини (Курщини)³⁰. У чернівецькому виданні твір мав щасливий фінал: «Вовк вернув до ліса голоден, спустивши низенько хвоста»³¹.

Байка «Сила волі» так само супроводжувалась окремим проникливим висновком, зверненням до дитини: «Коли тобі приходится не раз стрічатися з великими труднощами в житті, які ніби, як скала, стають тобі наперек дороги, то не попадай в розпуку! Борися завзято з своєю недолею та й з усміхом кажи собі: «Видержимо!» Тоді твій успіх буде цілком певний. А цього вчить нас відважна жабка»³². Тоді як у байці «Чапля, черепаха та й рак» узагальнення нема, уважний читач сам міг дійти до розуміння, що не варто будувати своє життя на безчесності, тим паче, що вона рано чи пізно оприявниться.

Традиційним представником персонифікації наших байок та казок зазвичай виступає лис. Так, байки «Що коштує лоша» і «Спілка» були об'єднані одним відомим персонажем (це Лис Микита), обидві ґрунтувались на моральній сентенції про недопустимість хитрощів задля вигоди. Той же висновок через нову й оригінальну історію іншого хитруна пропонувала байка «Куций лис», яку, зазначено, «переповів Николай Б., ученик народної школи з Бр.»³³. Діти, виходить, і в такий спосіб прилучались до записування фольклорних матеріалів і творення улюбленого видання. Але, мабуть, не завжди у народній свідомості лис уособлював хитрощі. У байці «Цап і Лис» він, навпаки, допомагає приятелеві і навіть застерігає його від небезпеки: «На другий раз, заки скочеш у керницю, подумай гаразд, як вилізти маєш»³⁴.

Подібних дотепних і повчальних зразків фольклору в «Українській ластівці» друкувалось чимало. Байка вочевидь «перетягувала» на себе матеріал із казкового звіриного епосу, до того ж, як сказано, окремі твори були й позбавлені прямих узагальнень і цим наближались до казки. Так, представлений як казка твір «Щирі приятелі», будучи зразком найменшого сегменту у своїй групі – казок про комах, повідував читачам історію трьох метеликів, які «широ обстоювали один одного»³⁵, кожен з них не приймав вигоди для себе, якщо інші залишалися в біді.

Закономірний інтерес мусили викликати в читачів журналу й чарівні казки. Відзначимо публікацію однієї з найвідоміших героїчних казок усього

східнослов'янського циклу «Кирило Кожум'яка», представленої малим буковинцем як «народна легенда». Вже сам початок її («Колись жив у Києві якийсь князь лицар і був коло Києва лютий-прелютий змій»³⁶ указував на конкретне центральноукраїнське суспільно-історичне підґрунтя фактично часів Київської Русі, завдяки зусиллям незвичайного героя – торжество добра та справедливості. Мусила заімпонувати дітям інша відома українська народна казка «Телесик», підписана так: «З народніх уст переповів вуйко Казьо»³⁷. Ймовірно, за цим прибраним іменем стояв Кастан Горвацький, який разом із Теофілом Бриндзаном, Миколою Гарасом складала редакційну колегію часопису. Принагідно зазначимо, що автори «Ластівки» часто виступали під іменами «дід», «тета», «вуйко», вочевидь щоб надати атмосфері видання, розмові з дітьми родинної близькості. Заімпонувала читачам уже своїм початком – незвичайною ініціальною формулою часу і казка «Золоте яблуко»: «Давно, дуже давно, – коли ще люди не знали ні стрільного пороку та ні куль, а воювали мечем та луком, жив славний і могутній цар»³⁸. Твір примітний розгорнутістю сюжету, його динамічністю, незвичайністю, а ще присутністю культів дерева, рідної землі, мотивом дороги й навіть образом іншого світу («там все таке дивне – всі звірі, птахи, дерева, а все щось не таке, як у нас!»³⁹). Йдеться про царство людозміїв як царство смерті, а ще про незвичайність і символізм центрального героя – наймолодшого царевича: Землик завше «щось штудерує та все при роботі. І як мав він виконати якусь тяжку роботу, так лягав вперед на землю горілиць, щоб набрати сили, як він казав»⁴⁰. До речі, мотив чарівності землі, яка додає сили, часто зустрічається в казках. Наразі ж у героя виробилась навіть власна поетична формула розмови із джерелом своєї енергії: «Скріпи мої сили, / Земличенько-мати...»⁴¹. Саме цей справжній лицар проходить усі випробування в захисті золотого яблуньки, рятує трьох царських доньок і ще й так утверджує себе.

Як правило, подібні казки подавались у кількох числах журналу, тож, мабуть, і це стимулювало читачку аудиторію до очікування наступного випуску. Та особливе місце в галереї чарівних казок, уміщених «Ластівкою», посів «Хукунець» із підзаголовком «Казка з Чернігівщини» й підписом: «Подали Матвієнки-Секарь Зоря й Богданчик так, як запам'ятали від покійниці бабки Олександри Івановни»⁴². Чудові ілюстрації до твору виконав Володимир-Сергій

³⁰ Див.: Kazky pro tvaryn [Tales about animals], redkol.: S. D. Zubkov (vidp. red.) ta in.; uporiad., peredm. ta prym. I. P. Berezovskoho, Kyjiv: Dnipro, 1986, P. 221 [in Ukrainian].

³¹ Vovk, koza i kozeniatko..., op. cit.

³² Sylva voli [Willpower], Ukrainska lastivka, 1937, N 10, P. 155 [in Ukrainian].

³³ Kutsyi lys [Short fox], Ukrainska lastivka, 1936, N 9-10, P. 15 [in Ukrainian].

³⁴ Tsap i Lys [Goat and Fox], Ukrainska lastivka, 1937, N 5, P. 79 [in Ukrainian].

³⁵ Shchyri priyateli [Sincere friends], Ukrainska lastivka, 1937, N 6, P. 85 [in Ukrainian].

³⁶ Kyrylo Kozhumiaka [Kyrylo Kozhumiaka], Ukrainska lastivka, 1933, N 6, P. 9 [in Ukrainian].

³⁷ Telesyk [Telesyk], Ukrainska lastivka, 1936, N 11-12, P. 23 [in Ukrainian].

³⁸ Zolote yabluko [Golden apple], Ukrainska lastivka, 1937, N 5, P. 70 [in Ukrainian].

³⁹ Zolote yabluko..., op. cit., P. 73.

⁴⁰ Zolote yabluko..., op. cit., P. 70.

⁴¹ Zolote yabluko [Golden apple], Ukrainska lastivka, 1937, N 7, P. 102-103 [in Ukrainian].

⁴² Khukunets [Khukunets], Ukrainska lastivka, 1940, N 1, P. 3 [in Ukrainian].

Залозецький (1884-1965), політик, діяч ЗУНР, громадський діяч, дипломат, мистецтвознавець і художник, котрий, мабуть, теж, як і відомий маляр Євзебій Ліпецький, співпрацював з «Українською ластівкою» й товариством «Українська школа». Зрештою, йдеться про твір із Наддніпрянщини, фольклористичні записи дітей, підтримку родинних цінностей; редакція заохочувала подібні зусилля. А щодо самої казки, то її сюжет стосується не стільки історії народження Хукунця – незвичайного, бо крихітного хлопчика, пізньої дитини діда й баби (з участю магії, доброї ворожки), скільки розумного ствердження хлопчини над захланним паном. Василько-Хукунчик так і зостається маленьким, його вік, як зазвичай у казках, – незмінним; непорушними, статичними залишаються також його морально-ціннісні характеристики. Отож не стільки фізична сила, скільки розум, кмітливість, добре серце здатні робити світ кращим. Сама ж розповідь передана художньо й тепло, подекуди й ритмізованою мовою, ось як описано добирання героїні до ворожки: «Боязко йти бабі Насті темним пралісом, доріжка-стежечка ледве помітна, а дерева опустили свої віти, гейби хотіли їй ту стежечку закрити, до лісу недопустити»⁴³.

У чарівних казках, котрі ввійшли до «Ластівки», народні вірування, традиції втілились значною мірою, тож, може, ще й із цього погляду було важливо пропонувати дітям цей питомий матеріал, не кажучи, що він допомагав їм розвивати фантазію та образне мислення. Тоді як усі соціально-побутові казки, видрукувані журналом, виявились не просто реалістичними, а сатиричними. Соціальний і національний фактор так само іноді грає у них свою роль: в одному з творів усе зводиться до того, що «от таки удалося й мужикові – коли це правда – раз жида обдурити»⁴⁴. У казці «Швець з Раю» домінує буденне, родинно-побутовий конфлікт доповнюється моральним фактором: жінка сприйняла подорожнього із села Рай за прибульця з потойбіччя, а той вирішив скористати з цього й обібрав, як липку, наївну співбесідницю, котрій запраглося допомогти померлому чоловікові, щоб він не бідував на тому світі. Історія ускладнюється намаганням другого чоловіка тієї ж жінки покарати і шевця, і дружину, проте обертається новими втратами. Моралізування відсутнє, читач сам мусить збагнути, що надмірна довірливість – зле. Але ще більшим злом виступає ошуканство, прагнення декого нажитись нечесним шляхом. Так через казку юний розум пізнавав народну філософію й етику.

Та ж роль судилася й іншим численним зразкам неказкової прози, котрі друкувалися в «Ластівці» і стосувались уже конкретніших історій життя дорослих, дітей, мали певне сюжетно-композиційне

оформлення, ідейно-тематичне узагальнення й естетичну цінність. Власне, йдеться про **народні оповідання**, котрі видавцями часопису кваліфікувались як перекази й були записами творів, що володіли «усністю побутування, мінливістю та імпровізованим використанням традиційних зображувальних форм і засобів мовлення, певною колективністю в процесі поширення»⁴⁵. Зрозуміло, що в цих творах теж переслідувалась дидактична мета. Приміром, історія намагань хлопчика спіймати зайця під час повені ледь не коштувала йому життя; і добре, що нагодились друзі, які, однак, потім «ще довго сміялися /.../ з його польовання, питаючися, чи добре смакувала заяча печеня» («Як Володко ловив заяця»)⁴⁶. В іншому творі («Володкові мрії») невпійманий ще заєць у думках практичної дитини обертається у що завгодно: «Продам його та куп'ю за те свинку. Свинка виросте й приведе дванацятеро поросят, а як ці виростуть, продам геть усіх і куп'ю пару бичків...»⁴⁷. Гумористичне начало превалює, однак воно сповнене й іронії за нерозважливості дитячої задумки. А вже оповідання «Грицькова каменюка» порушувало проблему реального милосердя, бо «пещений і збитошний одинак свого батька» вчинив підступно, простягнувши бідному торбинку з каменюкою. Вердикт зухвальцеві виявився суворий та справедливий, його озвучив сам старець: «Знай же, синку, що по такій науці далеко не зайдеш, хіба до тюрми (арешту) або ... до безголов'я»⁴⁸. Проблема слабкості та сили, взаємодопомоги виявилась центральною також для оповідки «Воробчик і курятко». Заступившись якимось за бідного горобчика перед грізним півнем і обдарувавши його зерном, курятко згодом було врятоване тим же горобчиком. Тож добро повертається.

Народні оповідання іноді мали цілком розважальну функцію і своїм змістом, точніше – абсурдністю, дотепністю нагадували небилиці. Такою є «Казка»: сокира зачепилась чоловікові за ріг місяця, чоловік, зчепивши драбини, вилазить туди, а назад повертається, пустивши в хід ячмінну полову.

Важливо, що увага оповідачів, які друкувалися в «Ластівці», часто спрямовувалась на попередження тих вчинків дітей, які могли б обернутись непоправним. Ось і «Пригода», вміщена у літньому числі за 1934 рік, знайомить читачів із хлопчиком, який, не вміючи плавати, захотів почванитися: «Хлопці скакають у воду, як маленькі, а от він скочить так, як то плавають парубки ув воду з каміння або з гати [себто з греблі]»⁴⁹. Попри щасливий фінал – порятунок Василька, редакція подала від себе народне повчання: «Не знаєш броду. Не лізь у воду!». Заохочення до розважливості, думання оприсутнено в багатьох інших матеріалах дитячого журналу, зокрема і в зразках неказкової прози. В одному з чисел за 1937 рік вміщено навіть т. зв. хінську, тобто китайську оповідку «Мудрий Тсі-Тсо»,

⁴³ Ibidem, P. 4.

⁴⁴ Zhyd i naimyt [Jew and hired worker], *Ukrainska lastivka*, 1936, N 2, P. 14 [in Ukrainian].

⁴⁵ Lanovyyk M., Lanovyyk Z. *Ukrainska usna narodna tvorchist...*, op. cit., P. 522.

⁴⁶ Yak Volodko lovyv zaiatsia [How Volodko caught a hare], *Ukrainska lastivka*, 1934, N 2, P. 10 [in Ukrainian].

⁴⁷ Volodkovi mrii [Volodko's dreams], *Ukrainska lastivka*, 1934, N 6, P. 8 [in Ukrainian].

⁴⁸ Hrytskova kameniuka [Hrytsko's pebble], *Ukrainska lastivka*, 1934, N 2, P. 14 [in Ukrainian].

⁴⁹ Pryhoda [Adventure], *Ukrainska lastivka*, 1940, N 1, P. 9 [in Ukrainian].

суть якої зводилась до того, як встановив вагу справжнього, живого слона мудрий хлопець і так «без жадної ваги й виратував свого батька з халепи»⁵⁰. Тож через фольклор уявлення дітей про життя, світ розширювалось, пропагувались загальнолюдські цінності, «Ластівка» в цьому плані виявлялась не просто лектурою, а й виховницею.

Про те, що вона й розважала, веселила народними дотепами і в такий спосіб розвивала почуття гумору, свідчать численні **жарти, сміховинки**. Подані цілими добірками в рубриці «Смішне», своїм змістовим розмаїттям вони охоплювали відповідні до віку, дитячого розвитку, дитячих потреб ледь не всі сторони життя, гумористично їх трактуючи. Так, п'ятирічна Оленка, на іменини кожного з рідних спеціально вивчаючи напам'ять віршик у подарунок, засмутилася в день свого свята, що ніхто з дорослих не вивчив віршик для неї («Гратуляція»). Мале дівча у пісню днину не захотіло за обідом капусти (та їй «дуже не до смаку»), тож на слова батькової молитви «Прийди, благослови, Ісусе!» тихенько мовило мамі: «Покладьте скоріше щось доброго на стіл, бо до капусти Ісус не прийде!»⁵¹ («Смирність Марусі»). Василько щиро дивується, як крихітне курчатко залізло в яечко («Штука»).

Повторюємо, зі сторінок журналу не тільки життя дитини постає в гумористичному освітленні. У жарті «Жид і миші» кепкується над хитрим дідичем Абрамом, який, борючись із мишами, не дуже й засмутився тим, що згоріла його солома: добре, що постраждали миші, з якими дідич воював. Чоловік підвозить жінку до міста, а в тої повні бесаги, які вона й далі тримає на плечах. «Чому ви, кумо, не поставите бесаги на фіру? Таже вам тяжко їх тримати!» – «Е, дай вам, Боже, здоров'я, що мене везете, нащо ще такий тягар класти на фіру!»⁵² («Тягар»).

Отож, несподівані розв'язки, підтекст, комічні ситуації навіть при відсутності образних прийомів, а то й стислість, безумовно, імпонували читачам. Окремі з творів нагадували народні анекдоти. Її форма популярних текстів іноді була поетична, як у «народній шутці», фактично небилиці «Вояка» («Їхав вояк морковяний...»), або й драматична, у формі лише діалогів («Тато до сина: Іване, обчистив ти мої чоботи? Син: Не треба, тату, бо надворі непогода та й знову завалюються! Тато: Ну, то впрягай, поїдемо! Син: Та бо я ще не обідав. Тато: Нащо обідати? Ти й так знов зголоднієш»⁵³ («Нащо?»)). Народна мораль фактично навчала й засобом гумору, що, безумовно, іноді спрацьовує більше, ніж серйозний виклад.

Разом з тим у «Ластівці» під рубрикою «Мудрість» практикувалась окрема подача народних афористичних суджень, висловлених у формі **прислів'їв**. «Хто спускається на свого сусіда, мусить без вечері лягати», «Перше треба сани постарати, а потім аж дзвінки»; «Наші слова роблять нам більше ворогів, як наші діла», «Верблюду не видить свого горба,

але горб свого сусіда видить добре», «Не ходи у воду за птицею, а в ліс за рибою», «Без муки нема науки» та подібні їм паремії часто з причинно-наслідковим зв'язком у центрі теж були розраховані на навчання, виховання дитини і в прямій формі пропонували народний досвід.

Окремо про своєрідність видрукуваних у журналі **загадок**, які теж мали різну природу: будувались у запитальній чи розповідній формах, були віршовані чи прозові, іноді й, сказати б, математичні (як-от загадка «Мудрі діти») і завжди зорієнтовані на розвиток логічного мислення. Ось деякі з них: «Зв'язаний панок у куті сидить», «Скручений, зв'язаний, у куток кинений, / Ніколи не плаче, / По хаті скаче», «Сидить баба на грядках, / Вся убрана у латках, / Станеш її розбирати, / Мусиш сльози утирати», «Що росте і без насіння / На припічку без коріння?», «Що біжить, хоч ніг не має, / І ніколи не вертає», «Що то за пані / В срібнім кафтані? / Палати не має, / По морю гуляє?», «Червона барва, винний смак, / Кам'яне серце, чому то так?». Ці та переважна більшість інших загадок пов'язувалися з природою, трудовою діяльністю людини, тобто виховання працьовитості, поважного ставлення дітей до своїх обов'язків тривало і в такий спосіб.

Відзначимо й бажання редакції «Ластівки» урізноманітнювати жанрові різновиди самої загадки через подачу головоломок та шарад. Скажімо, «Завдання хрестикове» зводилось до того, щоб відповісти на 7 запитань; склавши середні літери прочитаних навхрест слів, виходило слово «Україна». Тож народні загадки спільно з літературними їх відповідниками авторства Л. Глібова, С. Руданського та й буковинських авторів (Катерини Чертенко-Костецької, школяра Ярослава Жалковського та ін.) навчали дітей мислити асоціативно, аналітично, вони успішно виконували свої пізнавальні та розвивальні функції.

І ще про твори одного жанру фольклору – **дитячі ігри**. Дослідники кваліфікують їх як єдиний жанр дитячої драматургії, виокремлюючи хороводні драматичні ігри, ігри з імітацією вчинків та поведінки звірів, птахів та суто спортивні ігри. Читачі «Ластівки» могли відкрити з її сторінок фактично всі зразки такого матеріалу з детальним поясненням умов гри й викладом словесного тексту, якщо такий передбачався. Тоді як гра спортивного плану «Отамани» його не мала, однак сприяла вихованню спритності дітей, їхній згуртованості, вмінню працювати в команді; наприкінці своєрідної інструкції значилось: «Гра кінчиться, як один з отаманів утратить більше, як половину свого війська»⁵⁴. На згуртованість, працьовитість дітей, виховання їхньої підприємливості, покладання на власні сили, не кажучи про бадьорий настрій, «працювала» також гра «Господарство», вміщена в «Куточку для найменших». Передбачалось, що одна дитина співає чи проказує слова («Зажурився чоловік, / Що йому робити, / Купив

⁵⁰ Mudryi Tsi-Tso [Wise Tsi-Tso], *Ukrainska lastivka*, 1937, N 2, P. 24 [in Ukrainian].

⁵¹ Smyrnist Marusi [Marusia's humility], *Ukrainska lastivka*, 1934, N 11-12, P. 17 [in Ukrainian].

⁵² Tiahar [Burden], *Ukrainska lastivka*, 1933, N 7-8, P. 33 [in Ukrainian].

⁵³ Nashcho? [What for?], *Ukrainska lastivka*, 1937, N 4, P. 57 [in Ukrainian].

⁵⁴ Otamany [Chieftains], *Ukrainska lastivka*, 1935, N 5, P. 15 [in Ukrainian].

собі курочку, / Щоб мав з чого жити» – це початок пісні-гри), весь гурт дружно відказує-відспівує: «А курочка кудкудак, / Знесла яйце, як кулак, / Трулю, трулю, тру-лю-лю, / Тепер я ся не журю»⁵⁵. І так про інше добро в господарстві – качечку, гусочку, овечку. Тоді як гра «Голуби», крім того, що стосувалася справи вигодовування птахів, передбачала й «покарання» за невчасність певних дій: тоді дитина «має співати, чи скакати на одній нозі, або побігти до якогось знака, чи наокола хати, около кружка, чи оповідати якусь байку, небилицю, сміхованку тощо»⁵⁶.

Важливо, що редакція «Української ластівки», як сказано, заохочувала й дітей та дорослих до записування дитячого фольклору й публікації його. Тож зауваги під деякими добірками, як-от «З народніх уст зібрала тетка Надя» чи «Переказав дід Хома» були звичними. А от під чудовою оповідкою для дітей віршем та прозою «Сів горобчик на билину» значилось: «Списав з нар[одніх] уст від рідної матери в 1860-х роках у Заставні на Буковині дир. Василь Івасюк»⁵⁷. Тож часопис фактично зі свого боку сприяв збереженню, промоції фольклорного матеріалу й передаванню його новому поколінню дітей.

При нагоді читачам повідомлялося про роль фольклору у становленні того чи іншого великого таланту. Так вони довідалися, що Ізидор Воробкевич «від старенької бабки переймив /.../ багато українських пісень та казок. Вона оповідала дітям багато гарного про козаків, про їх гетьманів, про їх битви з турками й татарами, як козаки обороняли відважно й хоробро святу віру свою. Від неї й навчився Ізидор любити свій нарід і край, шанувати й любити рідну мову»⁵⁸. Та й Пантелеймон Куліш звідав у дитинстві таку ж опіку: «Мати вміла тільки по-українськи говорити. Свому молодому хлопцеві вона оповідала безліч казок, байок і ріжних повістей та співала багато чудових пісень»⁵⁹.

Сторінки журналу виявлялись також трибуною для вміщення та популяризації відомостей етнографічного плану, тобто тих, що розповідали про побут, звичаї українців, притому відомостей як писемних, так і фотографічних, ілюстраційних. Скажімо, в матеріалі-спогаді Миколи Гараса «Колядники» йшлося, крім того, що про традиції Різдва, ще й про суто дитячу підготовку до свята: діти майстрували зізду та й «урадили зробити роги зізздян з синьо-жовтого паперу, щоби, кажуть, була «у к р а ї н с ь к а» зізда. /.../ За кілька днів вже була зізда готова»⁶⁰. Етнографічні подробиці засвідчені також у матеріалі тітки Наді «Великдень»: йшлося про те, як бабуня готувалась до свята, чим смачненьким вона наповнила кошик, «зробила трійцю з васильку,

соломянок та бервінку і трьох свічок, зав'язала стяжкою, сама вбралася в білу, як сніг, сорочку, а ручник на голові так само білий, зодягнулася святочно й пішла до церкви»⁶¹. Про суто дитяче сприйняття Пасхи свідчить дотепно передана тут же суперечка між собою писанок у великодньому кошику, котра з них краща. Такою виявилася писанка «гуцулочка» з Довгополя. Власне, різдвяно-новорічна й великодня пора була оприсутнена в «Українській ластівці» такими розлогими дописами, з яких проглядали наші звичаї, культура, побут у супроводі світлин та різноманітних заставок.

Відзначимо два белетризовані спогади письменниці, громадсько-культурної діячки Сидонії Никорович-Гнідий «Моя бабуса» та «Українська народня ноша», що давали зрозуміти, яким вартісним є народний досвід, «наші українські старосвітські обичаї», «прекрасні давні узорі, та нитки, та краски», як і слова бабусі: «Дивись, синку, до тих добрих наших обичаїв належить те, що треба все своє собі зробить власними руками»⁶². Про те, як відгукнулася ця наука в житті дитини, зрозуміло з її ж слів: «Ніколи не можу забути те добро, скільки я зазнала, скільки я гарного навчилася всього того найкращого, в чім живе наш український народ»⁶³. Стаття «Українська народня ноша» зі знанням і теплотою конкретизує цей досвід: у ній мовиться, як овеча вовна перетворювалася на пряжу, як бабуса фарбувала нитки і ткала одяг (як, бувало, «сяде до кросен, як пічне вже роботу, то з-під її рук розквітаються препишні килими, пояси і торбинки, наче найкращі цвіти»⁶⁴. Згадки про рідну людину та її працю збудили в душі письменниці й багато думок: «Тоді за тих часів ніхто не вбирав щось чужого на себе, щось, що не належало до рідної ноші. /.../ Великий встид був тоді, як хтось вбрав би на себе якесь дешеве міське фантя-дрантя /.../ І тим чужим дрантям тепер не раз так споганюють і осмішують несвідомі люди нашу прекрасну народну ношу»⁶⁵. Отож, стурбованість небезпекою втрати української національної ідентичності авторка справедливо пов'язувала і з тенденціями у сфері одягу. А те, що вона довірила її дитячій аудиторії, свідчить, що саме з нею пов'язувалися й надії.

Зрештою, журнал мав рубрику «З нашої бувальщини», де оживали не тільки історичні події, а й повсякденне життя українства. Скажімо, в ч. 6 за 1934 рік була вміщена стаття «Чумаки». Уже її початок виглядав інтригуючим та патрітичним: «Певно, вже кожен з вас, любі діти, чув і бачив, як грають на балалайці. Балалайка – це інструмент українського походження, що присвоїли собі його й

⁵⁵ Hospodarstvo [Household], *Ukrainska lastivka*, 1940, N 1, P. 8 [in Ukrainian].

⁵⁶ Holuby [Pigeons], *Ukrainska lastivka*, 1936, N 8, P. 15 [in Ukrainian].

⁵⁷ Siv horobchuk na bylynu... [A sparrow sat on a blade of grass...], *Ukrainska lastivka*, 1933, N 12, P. 9 [in Ukrainian].

⁵⁸ Izydor Vorobkevych [Izydor Vorobkevych], *Ukrainska lastivka*, 1933, N 9, P. 2 [in Ukrainian].

⁵⁹ Panteleimon Kulish [Panteleimon Kulish], *Ukrainska lastivka*, 1933, № N2, P. 18 [in Ukrainian].

⁶⁰ Haras M. Koliadnyky [Carol singers], *Ukrainska lastivka*, 1934, № N1, P. 34 [in Ukrainian].

⁶¹ Titka Nadia. Velykden [Aunt Nadia. Easter], *Ukrainska lastivka*, 1934, N 4, P. 2 [in Ukrainian].

⁶² S[ydoniia] H[nidy]i-N[ykorovych]. Moia babusia [My grandmother], *Ukrainska lastivka*, 1935, N 6, P. 5 [in Ukrainian].

⁶³ Ibidem, P. 5-6.

⁶⁴ S[ydoniia] H[nidy]i-N[ykorovych]. *Ukrainska narodnia nosha* [Ukrainian folk costume], *Ukrainska lastivka*, 1935, № 10, P. 13 [in Ukrainian].

⁶⁵ Ibidem, P. 12.

москалі. Вже з давніх-давен вживали його на Україні особливо чумаки на своїх довгих подорожах. Хто то були чумаки?»⁶⁶. Отож, далі докладно йшлося про особливості такого промыслу українців: збирання в дорогу маж – возів, формування валок (груп возів), чумацьких спілок (артілей), особливості пересування, загалом життя та смерті цих людей у дорозі. Приблизно так діти відкривали й побут, звичаї, що панували на Запорозькій Січі і навіть життя літописців часів Київської Русі, особливості гуцульського житла («Що вповідає 10-літній гуцулик Гнатко») тощо.

Таким чином, «Українська ластівка» виявилася для малих буковинців 1930-1940 років свого роду енциклопедією народної мудрості й досвіду, її сторінки відкрили допитливому читачеві, крім літератури, її авторських зразків, такі сфери народної загальноукраїнської словесної культури, народного буття в багатьох різножанрових формах, яких інакше пізнати тодішнє покоління дітей не спромоглося б. Фактично журнал часто виконував функцію підручника; відомий фольклорист і етнограф О. Романець так і назвав одну зі своїх статей про «Ластівку»: «Журнал замість підручника»⁶⁷, акцентувавши таким чином на його освітньому значенні. М. Гнеп у статті «Слово спогаду про «Ластівку» 30-х років» поділився своїми безпосередніми враженнями від читання журналу в дитинстві, відзначивши його роль у своєму всебічному національному вихованні: він був «для українських дітей усім: граматику, читанку, історію і літературу»⁶⁸.

З приходом на Буковину совітів у червні 1940 року «Ластівка» з її україноцентричністю перестала виходити, попри все виконавши свою високу місію, котра, як сказано, полягала у вихованні засобами рідного слова нового покоління українців.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Унікальний досвід чернівецького журналу «Українська ластівка» (1933-1940) зберігає актуальність і сьогодні, особливо в контексті глобалізаційних викликів та важливості збереження національної ідентичності. Адже, ставши свого часу потужною платформою для систематичної популяризації серед юного покоління фольклорної спадщини, журнал завдяки цьому, як і завдяки українському літературно-художньому контентові відіграв виняткову роль в умовах румунської окупації краю. Він ознайомив їх практично з усіма основними жанрами народної словесності в багатьох їх зразках.

Значущою є роль видання і в трансляції української календарно-обрядової традиції. Казковий матеріал теж засвідчив продуману стратегію морально-етичного виховання дітей, як і численні зразки пареміографії. Залучення читачів до збирання та публікації фольклорного матеріалу формувало їхнє активне ставлення до національної культурної спадщини, тоді як етнографічний компонент через описи звичаїв, обрядів, ремесел так само навчав і виховував дітей. Загалом для організаторів видання критерії патріотичного, морального, естетичного, пізнавального, розважального були ключовими. Досвід чернівецької «Української ластівки» 1930-х років до певної міри запозичили організатори нового дитячого журналу під тією ж назвою, що виходить у Чернівцях із 1993 року. Досвід цей вартий іще ширшої актуалізації задля вивчення й суто літературного сегменту часопису, і задля підготовки антології вибраного з цього видання.

Ковалець Лідія – докторка філологічних наук, доцентка кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Коло наукових зацікавлень: актуальні питання історії української літератури, зокрема її людинознавчих (біографічних і психологічних аспектів), українська література для дітей, література Буковини, федьковичезнавча наука. Авторка понад трьохсот праць, у т.ч. «Літературний дивосвіт Буковини» (Чернівці, 1998, у співавт.), «Сторінками життя і творчості Юрія Федьковича» (Чернівці, 2005), «Юрій Федькович. Історія розвитку творчої індивідуальності письменника» (Київ, 2011), «3 українсько-румунських літературних теренів» (Чернівці, 2014), «Про Параску Амбросій та її поетичні присвяти дітям» (Чернівці, 2020).

Kovalets Lidiia – Doctor of Philology, Associate Professor at the Department of Ukrainian Literature, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Research interests: current issues in the history of Ukrainian literature, particularly its anthropological aspects (biographical and psychological), Ukrainian children's literature, literature of Bukovyna, and Fedkovych studies. Author of over three hundred works, including «The Literary Wonder-World of Bukovyna» (Chernivtsi, 1998, co-authored), «Through the Pages of Yuriy Fedkovych's Life and Work» (Chernivtsi, 2005), «Yuriy Fedkovych. The History of the Writer's Creative Individuality Development» (Kyiv, 2011), «From Ukrainian-Romanian Literary Territories» (Chernivtsi, 2014), «About Paraska Ambrosii and Her Poetic Dedications to Children» (Chernivtsi, 2020).

Received: 3.05.2025

Advance Access Published: June, 2025

© L. Kovalets, 2025

⁶⁶ Chumaky [Chumaks], *Ukrainska lastivka*, 1934, N 6, P. 2 [in Ukrainian].

⁶⁷ Romanets O. *Zhurnal zamist pidruchnyka* [Magazine instead of textbook], *Lastivka*, 1997, N 4, P. 12-13 [in Ukrainian].

⁶⁸ Hnep M. *Slovo spohadu pro «Lastivku» 30-ykh rokiv* [A word of memory about «Swallow» of the 30s], *Lastivka*, 1994, N 4, P. 28 [in Ukrainian].